

Guia per al respecte a la pluralitat religiosa en l'àmbit hospitalari

**Generalitat
de Catalunya**

**Guia per al respecte
a la pluralitat religiosa
en l'àmbit hospitalari**

Guia per al respecte a la pluralitat religiosa en l'àmbit hospitalari

**Generalitat
de Catalunya**

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Guia per al respecte a la pluralitat religiosa en l'àmbit hospitalari

ISBN 84-393-6943-3

I. Catalunya. Generalitat

1. Assistència hospitalària – Catalunya – Aspectes religiosos

362.11(467.1):2

© Generalitat de Catalunya

Departament de la Presidència
Direcció General d'Afers Religiosos
Departament de Salut

Primera edició: desembre 2005
ISBN: 84-393-6943-3
Dipòsit legal: B-48.016-2005

Coordinació de l'edició i producció:
Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions
Impressió i enquadernació: Grinver, SA

Índex

Presentació	7
Justificació legal	9
Fitxes informatives sobre confessions religioses	21
<i>Confessions amb acords de col·laboració amb l'Estat</i>	23
Església catòlica	23
Esglésies evangèliques	26
Islam	28
Judaisme	32
<i>Confessions sense acords de col·laboració amb l'Estat</i>	35
Budisme	35
Església Adventista del Setè Dia	38
Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies	39
Esglésies ortodoxes	42
Fe Bahà'í	45
Hinduisme	47
Sikhisme	51
Testimonis Cristians de Jehovà	54
Resum	56
Suggeriments i propostes d'actuació	61
Principis d'actuació	61
Suggeriments i propostes	62

Recomanacions generals	62
Recomanacions relatives a l'assistència religiosa	63
<i>Sobre el dret a l'assistència religiosa i el dret a no voler-la</i>	63
<i>Sobre la forma de garantir el servei d'assistència religiosa i la no-imposició d'aquest servei</i>	63
<i>Sobre la manera d'informar del servei d'assistència religiosa i de sol·licitar-lo o de rebutjar-lo</i>	65
<i>Sobre la forma d'accés als pacients per part dels responsables de l'assistència religiosa</i>	66
<i>Sobre l'adequació d'un espai multiconfessional</i>	66
Recomanacions pel que fa a l'alimentació	67
Recomanacions pel que fa a la presència de símbols religiosos	68
Recomanacions davant la negativa, per motius religiosos, a rebre determinats tractaments	69
Recomanacions pel que fa al tractament de la mort	69
Recomanacions finals	70
Annex	71

Presentació

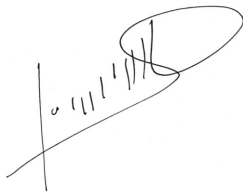
La societat catalana actual es caracteritza per la secularització i, alhora, per una pluralitat religiosa creixent. Hi trobem una gran diversitat de creences, i això es deu, en part, al fenomen de la immigració.

El Departament de la Presidència i el Departament de Salut editen aquesta guia amb tres propòsits. En primer lloc, facilitar informació a tot el personal sanitari sobre possibles peticions, per raó de les creences religioses, de les persones ingressades en un centre hospitalari. En segon lloc, fer-se ressò de la importància que té, tant per als membres de les diverses confessions religioses com per a les persones que no professen cap mena de religió, sentir que es respecten les seves conviccions, de manera especial en una situació de malaltia. I, en tercer lloc, oferir una sèrie de propostes d'actuació.

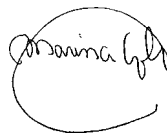
Per a l'elaboració d'aquest document ha estat fonamental l'aportació de diversos equips de treball, coordinats per la Direcció General d'Affers Religiosos. Destaquen professionals de l'àmbit sanitari, l'equip universitari Investigacions en Sociologia de la Religió de la Universitat Autònoma de Barcelona, que ha realitzat la recerca necessària, i els responsables de les entitats religioses, que hi han respost sol·licitament. Agraïm la col·laboració i l'esforç de totes aquestes persones.

La guia s'estructura en tres parts. La primera és un resum de la normativa vigent. La segona consisteix en una sèrie de fitxes que de forma sintètica presenten les característiques i les peticions principals de cada confessió religiosa que es poden posar de manifest en la vida d'un hospital. La part final vol oferir pistes d'actuació a partir de la constatació de les bones pràctiques ja existents.

Moltes de les recomanacions que conté aquesta guia s'inspiren en pràctiques que ja s'estan duent a terme satisfactòriament en molts dels centres hospitalaris d'arreu de Catalunya, sovint silenciosament, i gràcies a la sensibilitat, a la delicadesa i al bon criteri dels professionals. Difonem coneixements i actuacions que l'experiència ha permès acumular, i ho fem amb el desig que siguin d'utilitat, tant per a les persones que treballen en els hospitals com per a les ingressades i per a les seves famílies.

A handwritten signature in black ink, consisting of a series of vertical lines of varying heights followed by a large, sweeping loop that extends to the right.

Josep Bargalló i Valls
Conseller primer

A handwritten signature in black ink, featuring a large, circular loop on the left side that encloses the name 'Marina Geli', followed by a smaller loop on the right.

Marina Geli i Fàbrega
Consellera de Salut

Justificació legal

Els **drets de llibertat religiosa** i de culte, igual que els drets de llibertat de consciència i de pensament, estan reconeguts per les lleis com a drets fonamentals de les persones.

La Declaració Universal dels Drets Humans, aprovada el 1948 per les Nacions Unides, proclama, en l'article 18, el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió. La Constitució espanyola de 1978 declara, en l'article 14, que les persones no poden ser discriminades per cap motiu de religió o d'opinió, i l'article 16.1 garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats.

La Carta del Malalt Usuari de l'Hospital de la Comunitat Europea, de 1979, diu, en l'article 7, que el malalt usuari de l'hospital té dret al respecte i al reconeixement de les seves conviccions religioses i filosòfiques.

La Llei orgànica de llibertat religiosa, de 1980, afirma, en l'article primer, que l'Estat garanteix el dret fonamental a la llibertat religiosa i de culte. Alhora, en l'article segon, diu que tota persona té dret a no ser obligada a practicar actes de culte o a rebre assistència religiosa contrària a les seves conviccions personals. I l'article tercer d'aquesta mateixa llei estableix que els límits dels drets de llibertat religiosa són els drets fonamentals de les altres persones, i la salvaguarda de la seguretat, de la salut i de la moralitat pública.

Per tal de garantir l'aplicació real i efectiva dels drets que provenen de la llibertat religiosa, l'article segon, apartat tres, d'aquesta llei estableix que els poders públics han d'adoptar les mesures necessàries per facilitar l'assistència religiosa en els centres públics hospitalaris, assistencials i altres.

Pel que fa a l'**assistència religiosa catòlica**, l'any 1986 el Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya va signar un acord amb els bisbes de les diòcesis de Catalunya sobre l'assistència religiosa catòlica en els centres de la xarxa hospitalària d'utilització pública, en compliment de l'acord de 1979 entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre assumptes jurídics i vist l'acord estatal de 1985 sobre assistència religiosa catòlica en hospitals públics.

En aquell acord s'estableix que en cada centre hospitalari gestionat per l'Institut Català de la Salut hi haurà un servei d'assistència religiosa catòlica, vinculat a la direcció o gerència del centre; que aquest servei disposarà de capella, despatx i estatge per residir; que serà finançat amb els fons pertinents aportats per l'Estat, i que les entitats competents en la gestió dels centres hospitalaris podran optar per estipular un contracte laboral amb el personal del servei d'assistència religiosa catòlica o per un conveni amb el bisbe o arquebisbe del lloc.

El criteri per determinar el nombre de capellans, el temps que ha de dedicar cada capellà a l'assistència religiosa i la retribució econòmica corresponent, criteri que consta en els annexos de l'acord de 1986, és el nombre total de llits de l'hospital. Les actualitzacions fetes l'any 2001 i l'any 2003 del que s'establia en aquests annexos segueixen el mateix criteri.

El conveni entre l'Institut Català de la Salut i la Conferència Episcopal Tarraconense, del mateix any 1986, concreta que l'assistència religiosa catòlica i l'atenció pastoral comprendran la visita als malalts, la celebració d'actes de culte i l'administració dels sagraments, l'assessorament en les qüestions religioses i morals i la col·laboració en la humanització de l'assistència hospitalària.

L'any 1992 es va ratificar l'acord de 1986, amb un acord complementari per a l'adhesió dels centres i establiments hospitalaris integrats i adscrits al Servei Català de la Salut. El conveni de 1986 va ser actualitzat el 2001, per a la prestació del servei d'assistència religiosa catòlica als centres del sistema sanitari integral d'utilització pública de Catalunya. Aquesta actualització conté un model de possible conveni entre cada hospital i el bisbat o arquebisbat corresponent, model en el qual el bisbat o arquebisbat es compromet, entre altres coses, a «facilitar l'assistència oportuna als pacients i acompanyants d'altres confessions religioses que lliurement i espontàniament ho sol·licitin». El 2003 es va modificar el mòdul econòmic aprovat el 2001.

L'any 1992 es van establir **acords de cooperació** entre l'Estat espanyol i les confessions religioses declarades d'arrelament notori: **religions evangèlica, islàmica i jueva**.

L'acord de cooperació de 1992 de l'Estat espanyol amb la **Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya** (FEREDE) estableix, en l'article 6, que es consideren funcions de culte o d'assistència religiosa les dirigides directament a l'exercici del culte, l'administració de sagraments, la cura d'ànimes, la prèdica de l'Evangeli i el magisteri religiós.

L'article 9 del mateix acord garanteix l'exercici del dret a l'assistència religiosa dels interns en centres hospitalaris, assistencials i anàlegs del sector públic, proporcionada pels ministres de culte que designin les esglésies respectives, amb la conformitat de la FEREDE, i degudament autoritzats pels centres corresponents. I afirma que l'accés d'aquests ministres de culte als centres serà lliure i sense limitació d'horari; que l'assistència es prestarà amb el respecte al principi de llibertat religiosa i observant les normes d'organització i règim intern dels centres, i que les despeses d'aquesta assistència espiritual seran a càrrec de les esglésies, sense perjudici de la utilització dels locals que amb aquella finalitat existeixin en el centre.

La Generalitat de Catalunya va signar, l'any 1998, un acord marc amb el Consell Evangèlic de Catalunya, en el qual es reconeix la figura de l'agent pastoral i es promou i es recomana la seva presència en els centres hospitalaris, on s'implantarà –diu l'acord sisè– mitjançant convenis amb el departament corresponent.

L'acord de cooperació de 1992 de l'Estat espanyol amb la **Comissió Islàmica d'Espanya** estableix, en l'article 6, que són funcions islàmiques de culte, formació i assistència religiosa les que ho siguin d'acord amb la llei i la tradició islàmiques, emanades de l'Alcorà i de la Sunna i protegides per la Llei orgànica de llibertat religiosa.

L'article 9 del mateix acord garanteix l'exercici del dret a l'assistència religiosa dels interns en centres hospitalaris, assistencials o anàlegs del sector públic, proporcionada pels imams o per les persones designades per les comunitats, que han de ser autoritzades pels organismes administratius competents. I afirma que les direccions dels centres estan obliga-

des a transmetre a la comunitat islàmica corresponent les sol·licituds d'assistència religiosa rebudes; que l'assistència religiosa comprèn la que es dispensa als moribunds i les honres fúnebres del ritu islàmic; que l'assistència religiosa s'ha de prestar amb respecte al principi de llibertat religiosa i observant les normes d'organització i règim intern dels centres, amb accés lliure i sense limitació d'horari, i que les despeses que originin s'han de sufragar en la forma que acordin els representants de la Comissió Islàmica d'Espanya amb la direcció dels centres, sense perjudici de la utilització dels locals que amb aquella finalitat existeixin en el centre.

El Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya va establir, l'any 2002, un conveni de col·laboració amb el Consell Islàmic Cultural de Catalunya, en el qual ambdues institucions es comprometen a col·laborar en qüestions relacionades amb els drets de llibertat religiosa i que afectin la comunitat musulmana de Catalunya.

L'acord de cooperació de 1992 de l'Estat espanyol amb la **Federació de Comunitats Israelites d'Espanya** estableix, en l'article 6, que es consideren funcions pròpies de la religió jueva les que ho siguin d'acord amb la llei i la tradició jueves; entre altres, les de religió que es deriven de la funció rabínica, de l'exercici del culte, de la prestació de serveis rituals, de la formació de rabins, de l'ensenyament de la religió jueva i de l'assistència religiosa.

L'article 9 del mateix acord garanteix l'exercici del dret a l'assistència religiosa dels interns en centres hospitalaris, assistencials o anàlegs del sector públic, proporcionada pels ministres de culte que designin les comunitats israelites que pertanyin a la Federació de Comunitats Israelites, amb la

conformitat d'aquesta, designació que ha de ser autoritzada pels organismes administratius competents. I afirma que les direccions dels centres estan obligades a transmetre a la comunitat israelita corresponent les sol·licituds d'assistència espiritual rebudes; que l'assistència religiosa comprèn la que es dispensa als moribunds i les honres fúnebres del ritu jueu; que l'assistència religiosa s'ha de prestar amb respecte al principi de llibertat religiosa i observant les normes d'organització i règim intern dels centres, amb accés lliure i sense limitació d'horari, i que les despeses que originin les han de sufragar les comunitats respectives, sense perjudici de la utilització dels locals que amb aquella finalitat existeixin en el centre.

La Generalitat de Catalunya va establir, l'any 2002, un conveni de col·laboració amb la Comunitat Israelita de Barcelona, conveni que obre vies de relació institucional amb vista a possibles acords.

En l'àmbit dels drets dels pacients cal esmentar la Llei 21/2000, de 29 de desembre, sobre els drets d'informació concernent la salut i l'autonomia del pacient, i la documentació clínica, aplicable al territori de Catalunya, i la Llei 41/2002, de 14 de novembre, reguladora de l'autonomia del pacient i de drets i obligacions en matèria d'informació i documentació clínica, dictada per l'Estat espanyol amb caràcter bàsic. Aquestes disposicions especifiquen que qualsevol intervenció en l'àmbit de la salut requereix de manera general que la persona afectada hi hagi donat el consentiment, després d'haver estat informada oportunament. Així mateix, la Llei 41/2002 determina com ha d'actuar la direcció d'un centre sanitari si es rebutja el tractament prescrit pel

personal sanitari, situació que es pot donar com a producte del seguiment de determinades doctrines religioses.

L'any 2001, el Govern de la Generalitat de Catalunya va aprovar, amb caràcter de document programàtic, la **Carta de drets i deures dels ciutadans en relació amb la salut i l'atenció sanitària**. En aquesta Carta, el punt 7 de la introducció estableix que el Departament de Sanitat i Seguretat Social ha de facilitar els instruments necessaris per al compliment efectiu de les previsions incloses en la Carta. En destaquem ara els drets i deures següents.

Drets:

- 2.1. Dret de la persona malalta a ser informada prèviament, per tal de poder donar després el consentiment (consentiment informat) perquè se li realitzi qualsevol procediment diagnòstic o terapèutic.
- 2.2. Dret a escollir entre les diferents opcions terapèutiques i de renunciar a rebre tractaments mèdics o les actuacions sanitàries proposades.

(...) El malalt té dret a escollir entre diferents opcions terapèutiques i/o a renunciar a rebre tractaments mèdics, fins i tot els que siguin vitals. (...)

En cap cas, no se li podran negar les cures, els tractaments i el suport que necessiti i, quan convingui, se li han d'oferir tractaments alternatius, si n'hi ha en el centre, o bé es donarà l'orientació per trobar aquest recurs adequat, abans que es produeixi l'alta.

- 2.4. Tota persona té el dret a viure el procés de la seva mort d'acord amb el seu concepte de dignitat.

(...) Quan el pacient es trobi a l'hospital, s'haurà de facilitar al màxim l'acompanyament dels familiars, en un context social adient que permeti la intimitat i, finalment, el dol.

(...) Els procediments i les actuacions corresponents no podran incorporar previsions contràries a l'ordenament jurídic.

- 3.4. Dret a la llibertat ideològica, religiosa i de culte.

La persona té dret que es respectin els seus valors morals i culturals, així com les seves conviccions religioses i filosòfiques. La pràctica que se'n derivi ha de ser com-

patible amb la pràctica mèdica i respectuosa amb les normes del centre.

En situació d'hospitalització, s'ha de respectar el dret a refusar o a rebre ajuda espiritual sense distinció de creença.

- 10.1. Dret a l'assistència sanitària de qualitat humana i científica.

Els professionals sanitaris han de prestar l'atenció sanitària d'acord amb les pautes i normes d'actuació ètiques, de comportament, de respecte a la dignitat humana, i tenint en compte els hàbits i les creences de cada persona.

Deures:

- 1. Deure de tenir cura de la pròpia salut i de responsabilitzar-se'n. Aquest deure s'ha d'exigir especialment quan es puguin derivar riscos o perjudicis per a la salut d'altres persones.
- 2. Deure de fer ús dels recursos, prestacions i drets d'acord amb les necessitats de salut i en funció de les disponibilitats del sistema sanitari, per tal de facilitar l'accés de tots els ciutadans a l'atenció sanitària en condicions d'igualtat efectiva.
- 7. Deure de mantenir el respecte degut a les normes establertes en cada centre, així com a la dignitat personal i professional de les persones que hi presten els seus serveis.
(...) L'exercici dels hàbits, costums i estils de vida de les persones ha de ser compatible i respectuós amb les normes i instruccions establertes pels serveis i centres sanitaris necessàries per al seu correcte funcionament i organització.
- 9. Deure de signar el document pertinent, en cas de negar-se a les actuacions sanitàries proposades (...).

En l'exercici de la seva autonomia, el pacient, una vegada disposi de la informació necessària per donar el consentiment, pot refusar una prova diagnòstica, una actuació preventiva, un tractament i, fins i tot, demanar l'alta hospitalària. (...) el pacient té l'obligació de deixar constància per escrit de l'opció presa, diferent de la pauta assistencial proposada.

Un estudi encarregat per la Generalitat de Catalunya, un extracte del qual ha estat publicat l'any 2004 amb el títol *Les*

altres religions. Minories religioses a Catalunya, demostra que, en una societat secularitzada com la catalana, la realitat religiosa és cada vegada més plural i més canviant; això és degut, en part, al fenomen de la immigració.

Davant d'aquesta situació, i considerant que l'Organització Mundial de la Salut (OMS), l'any 1948, va definir la salut no només com un estat d'absència de malaltia, sinó com un estat de complet benestar físic, mental i social, i que hi ha informes que posen de manifest la necessitat de tenir en compte el vessant espiritual del pacient dins del seu procés de guariment, és desitjable i necessari que en l'àmbit hospitalari es tinguin en compte les demandes relacionades amb les creences religioses dels pacients, alhora que es respecti la voluntat de les persones que no volen rebre cap mena d'assistència espiritual o religiosa.

Per tot això, el Departament de la Presidència i el Departament de Salut consideren oportú oferir aquesta guia d'informació, suggeriments i propostes d'actuació al personal sanitari que es troba davant la diversitat religiosa, de pensament i de consciència en els centres hospitalaris.

Fitxes informatives sobre confessions religioses

Confessions amb acords de col·laboració amb l'Estat

Església catòlica

És la comunitat dels homes i dones cristians catòlics que s'agrupen territorialment per diòcesis entorn del bisbe i que reconeixen el bisbe de Roma com a vincle de comunió. En l'actualitat, el nombre de catòlics arreu del món és de més de 1.000 milions. A Catalunya, l'Església catòlica és de llarg la institució religiosa amb un nombre més alt de seguidors.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Hi ha cristians catòlics que acostumen a participar amb una certa freqüència en els sagraments, sobretot en l'eucaristia, especialment els diumenges.
- Alguns pacients cristians catòlics poden demanar rebre, a més de l'eucaristia, el sagrament de la unció dels malalts, el qual consta d'invocacions, pregàries, lectura de la Bíblia i extensió d'una petita quantitat d'oli beneït sobre el front i les mans del pacient.
- En el moment de la malaltia, hi ha pacients que volen ser acompanyats espiritualment de manera regular i rebre els sagraments.

Alimentació

- Per a la comunitat cristiana catòlica és preceptiva l'abstinença de carn (i derivats) durant els set divendres de Qua-

resma. El Dimecres de Cendra (inici de la Quaresma) i el Divendres Sant també és preceptiu el dejuni (reducció o privació d'ingerir aliments).

- Els més grans de 59 anys i també els malalts estan exempts de complir aquest precepte.

Festivitats

- Hi ha dos temps litúrgics forts, el cicle d'Advent-Nadal i el de Quaresma-Pasqua.
- Les festivitats principals de la comunitat cristiana catòlica, a més dels diumenges, són Pasqua, Pentecosta, que varien de dates cada any, i Nadal, que conserva una càrrega tradicional i religiosa.

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - Hi ha malalts cristians catòlics que volen ser acompanyats espiritualment i rebre els sagraments, en especial, la unció dels malalts.
 - També hi ha rituals per a aquest moment final de la vida: viàtic (comunió) i pregàries.
- Un cop s'ha produït la mort...
 - Hi ha pregàries per acomiadar el difunt i encomanar-lo a Déu.

Altres

- Hi ha cristians catòlics que volen tenir a prop seu durant l'ingrés a l'hospital objectes de significat religiós com estampes, rosaris, crucifixos o imatges de la Mare de Déu.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Alguns malalts poden demanar que se'ls indiqui l'espai (capella) destinat a la pregària o l'eucaristia, especialment els diumenges.
- Pot haver-hi pacients que expressin la voluntat de rebre la comunió, de confessar-se o de rebre la unció dels malalts.
- Alguns malalts poden sol·licitar acompanyament religiós regular.

Alimentació:

- Voluntat d'abstenir-se de consumir carn durant els divendres de Quaresma, així com de fer dejuni durant el Dimecres de Cendra i el Divendres Sant. Els malalts i els més grans de 59 anys no estan obligats a seguir aquest precepte.

El moment de la mort:

- Pot haver-hi pacients que sol·licitin rebre la unció dels malalts, ser confessats o rebre la comunió. També poden sol·licitar acompanyament religiós i rebre altres sagraments.

Altres:

- Voluntat de tenir a prop objectes de significat religiós com estampes, rosaris, crucifixos o imatges de la Mare de Déu.

Esglésies evangèliques

Les esglésies evangèliques o protestants són les que van néixer a partir de la reforma protestant que va impulsar Martí Luter (1483-1546) durant el segle XVI. Cadascuna d'aquestes esglésies pot tenir una orientació doctrinal i una forma d'organització específiques.

Les esglésies evangèliques són la segona confessió cristiana amb un nombre més alt de seguidors arreu del món, després del catolicisme. A Catalunya els evangèlics es compten per desenes de milers. Bona part dels immigrants que han arribat a Catalunya els darrers anys són protestants, sobretot entre els procedents de Llatinoamèrica i de l'Àfrica subsahariana.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- L'activitat religiosa fonamental dels evangèlics és l'oració i la lectura i l'estudi de la Bíblia.
- Els membres de les esglésies evangèliques celebren periòdicament el sant sopar amb pa i vi o bé most, especialment durant la celebració del «culte dominical».

Festivitats

- La celebració de Nadal i Pasqua és estesa entre moltes de les esglésies evangèliques. En canvi, no celebren les festivitats dedicades a la Mare de Déu (Assumpció, Puríssima, etc.) ni als sants.

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - Poden sol·licitar acompanyament espiritual.

Altres

- Algunes esglésies evangèliques fan oracions específiques per als malalts.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Es poden manifestar sol·licituds d'espais per fer pregàries o cultes.
- Pot haver-hi pacients que expressin la voluntat de celebrar el sant sopar.

Altres:

- Algunes esglésies evangèliques fan oracions específiques per als malalts.

Islam

L'islam és la religió que creu que Al·là es va revelar a Mahoma al segle VII dC. És la segona religió en nombre de seguidors arreu del món, després del cristianisme. En l'actualitat, a Catalunya els musulmans es compten per desenes de milers i procedeixen fonamentalment del Magrib, de l'Àfrica subsahariana i del Pakistan.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Els musulmans fan cinc oracions repartides al llarg del dia.
- Per poder realitzar les oracions s'orienten cap a la Meca i prèviament es renten les mans, els braços, els peus, la cara, la boca i les orelles.

Alimentació

- Els musulmans distingeixen entre els aliments *halal* (permesos) i *haram* (prohibits). Tot i que les prescripcions alimentàries són molt extenses, fonamentalment els productes prohibits són: el porc i tots els seus derivats, la sang, els animals aquàtics que no tenen escates, l'alcohol i tots els animals terrestres que no han estat sacrificats de manera ritual.
- Durant el mes islàmic del Ramadà, els musulmans no beuen ni mengen res des de l'albada fins a la posta del sol. Tanmateix, l'Alcorà autoritza els malalts i les dones embarassades a no fer aquest dejuni. Les dates en què se celebra el Ramadà varien anualment en funció de la lluna.

Festivitats

- Les dues festes principals del calendari islàmic són l'*Id al-Fitr*, que commemora la fi del Ramadà, i l'*Id al-Adha* o «festa del sacrifici». La data en què se celebren aquestes diades varia d'un any a l'altre en funció de la posició de la lluna. És habitual que durant aquestes jornades els familiars portin aliments als malalts.

El moment del naixement

- Els musulmans volen que les primeres paraules que senti un infant musulmà després de néixer siguin una oració islàmica. Per això, és habitual que el pare s'acosti a l'orella de l'infant mentre és a la sala de parts i li xiuxiuegi unes paraules.
- És un costum molt estès donar al nadó una mica de mel o un dàtil per llepar durant les seves primeres hores de vida.

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - És freqüent que es recitin fragments de l'Alcorà.
 - El malalt es tomba sobre el costat dret i el llit s'orienta cap a la Meca.
 - Just abans de morir, el malalt, o alguna persona en nom seu, pronuncia la *shahada*, la professió de fe islàmica.
- Un cop s'ha produït la mort...
 - Els musulmans acostumen a estirar el cadàver completament i a cobrir-lo amb una tela. El cap del difunt és tombat cap a la dreta i situat mirant cap a la Meca.

- Generalment, un cop ha mort un musulmà, es considera que el cadàver no pot ser tocat per cap persona del sexe contrari.
- Volen que el cos del difunt sigui rentat completament per un altre musulmà.

Altres

- És probable que moltes dones musulmanes vulguin ro-mandre amb el cap tapat mentre estiguin ingressades en un centre hospitalari.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Alguns pacients poden demanar de rentar-se abans de fer les oracions.
- Es poden manifestar sol·licituds d'espais per fer les pre-gàries diàries.

Alimentació:

- Sol·licituds de menús *halal* (descrits més amunt) o, de manera alternativa, vegetarians o lliures de porc.
- Voluntat de celebrar el Ramadà per part d'alguns pacients (tot i que els malalts no tenen l'obligació de fer-ho) i per tant negativa a ingerir qualsevol mena de producte durant el dia.

El moment de la mort:

- Pot haver-hi musulmans que vulguin posar el malalt mirant cap a la Meca abans de la seva mort.
- Possibles requeriments d'espais per rentar el cadàver.

Altres:

- Voluntat de moltes dones de romandre amb el cap cobert.

Judaisme

El judaisme és la religió del poble d'Israel i es fonamenta en el pacte entre Déu i Abraham descrit en el llibre del Gènesi. En l'actualitat s'estima que a Catalunya hi ha uns 8.000 jueus, molts d'ells originaris d'Amèrica del Sud. S'organitzen al voltant de dues comunitats amb seu a Barcelona, una d'orientació ortodoxa i l'altra d'orientació reformista.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Habitualment els jueus fan tres oracions repartides al llarg del dia, tot i que el nombre pot ser superior en diades especials.

Alimentació

- Els jueus desitgen una alimentació *kasher*. Això implica la prohibició de menjar porc i els seus derivats, sang, animals aquàtics sense escates, carn barrejada amb llet i carn que no ha estat sacrificada de manera ritual.
- Les limitacions de l'alimentació *kasher* afecten també els estris per menjar. En el cas de productes calents, només poden ser ingerits en plats d'un sol ús de paper o de plàstic, o en plats de vidre. Pel que fa al menjar fred, pot ser ingerit en qualsevol mena d'estri.
- Els jueus duen a terme diversos dejunis al llarg de l'any. Els més seguits són els que es realitzen durant les festivitats del *Yom Kippur* (celebrat el dia 10 del mes jueu de *tishri*) i de *Tisha B'Av* (9 d'*av*). Aquests dejunis acostumen a escaure's al voltant de la tardor.

Festivitats

- El dia sagrat dels jueus és el dissabte, el sàbat, que s'allarga des de la posta de sol del divendres fins al crepuscle del dissabte. Aquesta jornada, la dediquen plenament a Déu, de manera que no duen a terme cap mena de treball. Per aquest motiu, és possible que alguns pacients refusin que se'ls faci qualsevol mena de cura o tractament que no considerin estrictament indispensable.
És habitual que les dones jueves vulguin rebre el sàbat fent una cerimònia que inclou l'encesa d'espelmes i la benedicció de determinats aliments.
- Algunes de les festivitats jueves més celebrades són el *Rosh Hashanà*, o any nou jueu, que acostuma a escaure's al voltant de l'equinocci de tardor, i l'esmentat *Yom Kippur* (o dia del perdó), que s'escau deu dies després.

El moment del naixement

- Alguns jueus ortodoxos eviten tenir contacte físic amb la seva dona mentre aquesta pareix o veure directament el naixement de la criatura.

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - És habitual que un rabí acompanyi el moribund bo i resant determinats salms i fent diversos rituals.
 - Just abans de morir, el malalt, o alguna persona en nom seu, pronuncia la *Shemà Israel*, la professió de fe dels jueus.

- Un cop s'ha produït la mort...
 - Volen estirar el cos completament i cobrir la cara amb una tela.
 - No volen deixar mai el cos ni completament sol, ni en absoluta foscor.
 - La doctrina jueva determina que no es pot tocar el cos durant el sàbat, malgrat que aquest precepte no és seguit de manera general.

Altres

- És possible que alguns jueus vulguin romandre amb el cap cobert mentre estiguin ingressats en un centre hospitalari.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Es poden manifestar sol·licituds d'espais per fer les pre-gàries diàries.

Alimentació:

- Sol·licituds de menús *kasher* (descrits més amunt) o, de manera alternativa, vegetarians o lliures de porc.
- Voluntat de dur a terme determinats dejunis.

Altres:

- Voluntat de molts jueus de romandre amb el cap cobert.
- Possibles negatives a ser sotmès a determinades pràctiques mèdiques des del capvespre del divendres fins al crepuscle del dissabte (sàbat).

Confessions sense acords de col·laboració amb l'Estat

Budisme

El budisme es fonamenta en els ensenyaments que va transmetre Siddharta Gautama, Buda, entre els segles VI i V abans de Crist. El budisme acull escoles doctrinals d'orientació molt diversa i és la quarta religió en nombre de seguidors arreu del món. Entre els budistes que hi ha a Catalunya, n'hi ha tant d'originaris de l'Extrem Orient com de conversos catalans.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Els rituals o pràctiques que duen a terme els budistes varien molt en funció del corrent a què estiguin vinculats, però el que és més habitual és que facin meditacions o recitacions de sons o frases sagrades anomenats *mantras*.
- Alguns budistes porten imatges a les habitacions dels hospitals per tal que els aportin protecció.

Alimentació

- Molts budistes són vegetarians, tot i que no hi ha un acord unànime respecte a si aquest és un precepte religiós.

Festivitats

- El calendari de festivitats budistes varia molt entre els diversos corrents. Habitualment durant aquestes diades es

dedica més estona a les pràctiques diàries: meditació, recitació de *sutres* (fragments de textos sagrats), *mantres*, etc.

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - És freqüent que es recitin determinats textos sagrats budistes.
 - Entre molts budistes és apreciat conservar la consciència en el trànsit cap a la mort, de manera que poden renunciar a determinats tractaments pal·liatius.
- Un cop s'ha produït la mort...
 - Acostumen a fer una meditació al costat del cos.
 - Demanen que el cadàver no sigui tocat durant el màxim temps possible (de manera ideal, durant 72 hores), ja que creuen que això afavoreix que la consciència pugui abandonar l'organisme de manera adient.

Altres

- Molts budistes porten rosaris, cordons de protecció i altres objectes rituals. És possible que algunes persones demanin que no els siguin retirats aquests objectes.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Es poden manifestar sol·licituds d'espais per fer les meditacions diàries.
- Possibles peticions per instal·lar imatges a les habitacions.

Alimentació:

- Sol·licituds de menú vegetarians.

El moment de la mort:

- Possibles requeriments de mantenir el cos immòbil durant el màxim temps possible.

Altres:

- Voluntat d'alguns pacients de portar posats rosaris, cordons de protecció i altres objectes rituals.

Església Adventista del Setè Dia

L'Església Adventista del Setè Dia és una organització cristiana creada l'any 1863 als Estats Units. Els seus fundadors són William Miller i Hellen White. En l'actualitat el nombre d'adventistes que hi ha a Catalunya supera el miler de persones.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Aproximadament un dissabte de cada trimestre, els adventistes celebren el sant sopar amb pa sense llevat i suc de raïm.

Alimentació

- Tot i que no és obligatori, l'Església Adventista promou el vegetarianisme entre els seus seguidors. A més, és habitual que rebutgin el consum de te, cafè i altres productes que consideren poc saludables.

Festivitats

- Els adventistes tenen establert el dissabte com a dia de descans. És també el dia en què duen a terme els principals actes religiosos.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Pot haver-hi pacients que expressin la voluntat de celebrar el sant sopar.

Alimentació:

- Sol·licituds de menús vegetarians.

Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies

L'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies fou fundada als Estats Units l'any 1830 per Joseph Smith Jr. El seguidors d'aquesta Església són coneguts popularment com a mormons o «sants dels darrers dies». En l'actualitat aquesta Església compta amb més de 6.000 membres a Catalunya.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Els membres de l'Església acostumen a celebrar setmanalment el sant sopar amb pa i aigua.
- És habitual que dediquin part del seu temps a l'estudi de les escriptures sagrades i a fer oracions.
- Alguns malalts poden demanar que els sigui impartida la «benedicció de salut». Aquest ritual consisteix bàsicament a estendre una petita quantitat d'oli beneït sobre el front o el cap del pacient i a recitar determinades paraules i benediccions per part del sacerdot, alhora que es du a terme la imposició de mans.

Alimentació

- No prenen alcohol, te, cafè, ni qualsevol beguda que pugui resultar excitant.
- Practiquen el dejuni durant dos àpats d'un dia al mes (generalment el primer diumenge de mes). Aquesta pràctica no és aconsellada en el cas de persones malaltes o nens, però és probable que qualsevol membre de l'Església amb forces suficients vulgui realitzar-la.

Festivitats

- Les principals festivitats que commemoren els mormons són Nadal i Setmana Santa. Tanmateix, no duen a terme cap mena de ritual particular en ocasió d'aquestes diades. A més, dos cops l'any, durant els mesos d'abril i octubre, es duen a terme les «conferències generals» de l'Església. Durant aquestes conferències, l'Església retransmet un missatge a tot el món a través d'un canal de televisió per satèl·lit. És possible que hi hagi pacients que mostrin interès per veure'l.

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - És possible que hi hagi pacients que vulguin que se'ls imparteixi la benedicció de salut.
- Un cop s'ha produït la mort...
 - Hi ha alguns membres de l'Església que han de ser vestits amb un determinat hàbit per altres persones que també pertanyin a l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies.

Altres

- Alguns mormons acostumen a fer servir una roba interior específica; aquesta roba interior els recorda les promeses que han fet a Déu.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Pot haver-hi pacients que expressin la voluntat de celebrar el sant sopar, per a la qual cosa és necessària la visita d'un sacerdot de l'Església.
- Es pot sol·licitar rebre la benedicció de salut (descrita més amunt).

Alimentació:

- Rebuig al consum de te, cafè, alcohol i begudes excitants.
- Voluntat de jejunar durant un dia al mes.

El moment de la mort:

- Pot haver-hi mormons que vulguin rebre una benedicció de salut o una benedicció prèvia a la mort.

Altres:

- Voluntat de molts mormons de vestir una determinada roba interior.

Esglésies ortodoxes

Les esglésies ortodoxes són autòctones de l'Europa de l'Est i del Pròxim Orient. Són esglésies cristianes que s'organitzen de manera autònoma a cada país, tot i que depenen d'un patriarcat. A Catalunya hi ha alguns milers de membres de les esglésies ortodoxes procedents fonamentalment de països com Romania, Rússia, Ucraïna, Sèrbia, Lituània, Bulgària, Finlàndia o Grècia. També hi ha un petit col·lectiu d'ortodoxos d'origen català.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Els fidels combreguen periòdicament amb pa i vi. Aquest ritual ha d'anar precedit de la confessió per part d'un sacerdot ortodox.
- Alguns ortodoxos porten imatges d'icones (imatges sagrades) a les habitacions.

Alimentació

- Habitualment els ortodoxos duen a terme jornades de dejuni i abstinència en la vigília de la Teofania (18 de gener)¹ i durant les festivitats de la decollació de Sant Joan Baptista (11 de setembre) i de l'exaltació de la Creu (27 de setembre).

1. Hi ha esglésies ortodoxes que segueixen el calendari julià. Les dates entre parèntesis corresponen a aquest calendari. Per saber en quines dates celebren aquestes dejunis els ortodoxos que segueixen el calendari gregorià (vigent avui dia a Catalunya) únicament cal restar-hi 13 dies.

Cal assenyalar que les divergències entre els calendaris julià i gregorià no afecten la celebració de la Quaresma i la Setmana Santa, de manera que totes les esglésies ortodoxes coincideixen en les dates de commemoració d'aquestes diades.

- No mengen carn, ous ni productes lactis durant la Quaresma i la Setmana Santa, l'Advent (del 28 de novembre al 6 de gener), la Quaresma de la Dormició de la Mare de Déu (del 14 al 27 d'agost), la Quaresma dels Sants Apòstols (del 27 de juny al 12 de juliol) i durant la majoria dels dimecres i divendres de la resta de l'any. El consum de peix, oli i vi tampoc no està permès en determinats moments d'aquests períodes.
- Les persones amb problemes de salut estan exemptes de complir aquests dejunis.

Festivitats

- La Pasqua és la principal festa del calendari ortodox. També té una gran rellevància la Quaresma i la resta de la Setmana Santa, que celebren en unes dates que no solen coincidir amb les dels catòlics. En general, la celebració d'aquestes festivitats no implica cap mena de ritual que pugui interferir en la vida dels centres hospitalaris, més enllà de l'encesa d'alguna espelma.

El Nadal també és un motiu de celebració per als ortodoxos (7 de gener).

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - És possible que algunes persones vulguin rebre la unció dels malalts abans de morir. És un sagrament que du a terme un sacerdot o diversos sacerdots i que fonamentalment consisteix en la realització d'un seguit de senyals amb oli sobre el rostre, pit, mans i peus del pacient. Si el malalt és a les portes de la mort, el sacerdot l'acompanya fins al darrer moment.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Es poden manifestar sol·licituds d'espais per fer pregàries.
- Pot haver-hi pacients que expressin la voluntat de combrregar.
- Possibles peticions per instal·lar imatges sagrades a les habitacions.

Alimentació:

- Sol·licituds de menús vegetarians en determinats dies.
- Voluntat de dejunar durant determinats dies, tot i que els malalts no tenen obligació de fer-ho.
- Possible rebuig al consum d'oli d'oliva durant la Quaresma i la Setmana Santa.

El moment de la mort:

- Pot haver-hi pacients ortodoxos que demanin la celebració de la unció dels malalts en els moments anteriors a la mort.

Fe Bahà'í

La fe Bahà'í és la religió dels seguidors de Bahà'u'llah, el qual al segle XIX es va proclamar missatger de Déu a la Terra. Els bahà'ís creuen en la unitat de Déu, la unitat de les religions i la unitat de la humanitat. En el món hi ha més de 6 milions de bahà'ís. A Catalunya actualment són al voltant d'un miler.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Els bahà'ís fan algunes pregàries al llarg del dia.
- Per dur a terme algunes d'aquestes oracions s'orienten cap a l'est, i prèviament es renten la cara i les mans.

Alimentació

- Els bahà'ís no consumeixen begudes alcohòliques.
- Durant el mes d'Alà (Sublimitat) –del 2 al 20 de març–, el darrer de l'any del calendari bahà'í, els seguidors d'aquesta fe s'abstenen de menjar i beure qualsevol mena de producte des de la sortida fins a la posta del sol. Tanmateix, els nens, la gent gran, les persones malaltes i les embarassades estan exempts d'aquest dejuni.

Festivitats

- Les principals festivitats del calendari bahà'í són el primer dia de l'any bahà'í (21 de març), els dies commemoratius de la declaració de la missió de Bahà'u'llah (21 i 29 d'abril i 2 de maig) i de la declaració de la missió del Bàb (23 de maig), el dia de la mort de Bahà'u'llah (29 de maig), el dia

de la mort del Bàb (9 de juliol), el dia del naixement del Bàb (20 d'octubre), i el naixement de Bahà'u'llah (12 de novembre). Altres dies assenyalats són els anomenats «dies intercalars» (del 26 de febrer a l'1 de març). És habitual que durant aquestes jornades augmentin les visites als malalts.

El moment de la mort

- Un cop s'ha produït la mort...
 - Inmediatament després de la mort volen rentar el cos i embolcallar-lo amb un sudari.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Alguns pacients poden demanar rentar-se abans de fer les oracions.

Alimentació:

- No poden consumir begudes alcohòliques.
- Voluntat de celebrar el dejuni del mes d'Al·là per part d'alguns pacients (tot i que els malalts no tenen obligació de fer-ho).

El moment de la mort:

- Possibles requeriments d'espais per rentar el cadàver i per fer oracions per al difunt.

Hinduisme

L'origen de l'hinduisme se situa al voltant de l'any 2500 aC. L'hinduisme agrupa un conjunt de creences i de pràctiques de característiques molt diverses i és la tercera religió en nombre de seguidors arreu del món. A Catalunya, entre els practicants de l'hinduisme hi ha tant un important col·lectiu d'immigrants indis com nombrosos catalans d'origen.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- És habitual que els hinduistes recitin petits sons o frases sagrades anomenats *mantras* i que facin cants rituals.
- Alguns hinduistes porten imatges d'algunes divinitats a les habitacions dels hospitals per tal que els aportin protecció.

Alimentació

- La majoria dels hinduistes són vegetarians. En alguns casos consideren que també és prohibit el consum d'ous.
- Bona part dels hinduistes que no són vegetarians renuncien a menjar vedella i porc.
- El consum d'alcohol és prohibit i en alguns casos alguns pacients poden mostrar reticències a prendre productes com alls, cebes, determinats tipus de bolets, te, cafè, etc.

Festivitats

- Les dates en què s'escauen les principals festivitats hinduistes poden variar d'un any a un altre. Així mateix, les dates celebrades pels hinduistes varien molt en funció del

seu lloc d'origen. Tanmateix, algunes de les principals són el *Divapali* o dia de la llum (octubre-novembre), *Holi* (febrer-març), *Xivaratri* o festa en honor a Xiva (febrer-març) o *Krishna Janmastami* (agost-setembre). En aquestes jornades és habitual la distribució de dolços entre els fidels, l'encesa de barres d'encens, la recitació de *mantres*, etc.

El moment del naixement

- Alguns hinduistes consideren que les primeres paraules que ha de sentir un infant després de néixer són *mantres* o el mateix nom de Déu. Per això és habitual que el pare s'acosti a l'orella de l'infant i li xiuxiuegi unes paraules.
- És un costum molt estès donar al nadó una mica de mel durant les seves primeres hores de vida.
- En el cas de les nenes, sovint se'ls posen uns punts de pols de colors al front i als lòbuls de les orelles. De vegades també es poden dibuixar altres petites marques a la cara del nadó com a forma de protecció.
- Molts hinduistes pretenen retardar la decisió del nom definitiu de l'infant fins a uns dies després del naixement.

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - El moment de la mort acostuma a estar acompanyat per la recitació de *mantres* i cants rituals per part de la família i dels amics.
 - Els moments anteriors a la mort poden anar acompanyats de diversos rituals. Tanmateix, és habitual que s'encenguin

espelmes al costat del pacient, que se li donin a tocar diners o que se li ofereixi aigua del Ganges per beure.

- Un cop s'ha produït la mort...
 - El cos d'un hinduista és tapat amb una tela.
 - Hi ha col·lectius hinduistes que desitgen posar el cadàver a terra tan aviat com sigui possible, per tal de simbolitzar el retorn del difunt a la terra.
 - En algunes ocasions es col·loquen fulles de determinades plantes a la boca del difunt.
 - Volen rentar el cos del difunt completament. Tanmateix, aquest és un ritual que s'acostuma a fer en els domicilis particulars.

Altres

- Per demostrar que estan casades, moltes dones hinduistes porten un rosari que no es treuen mai al llarg de la seva vida. Això pot ser conflictiu si s'han de sotmetre a intervencions quirúrgiques. El mateix succeeix amb el *bindi*, el punt que es dibuixa al front de les dones, i que és considerat una forma de protecció de la família.
- Molts hindús empren talismans com a garantia del propi guariment, dels quals no es volen desprendre en cap moment.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Es poden manifestar sol·licituds d'espais per fer les meditacions diàries.
- Possibles peticions per instal·lar imatges de divinitats a les habitacions.

Alimentació:

- Sol·licituds de menús vegetarians o lliures de porc i de vedella.

El moment de la mort:

- Possibles requeriments d'espais per rentar el cadàver.

Altres:

- Voluntat de moltes dones de portar en tot moment rosaris, pírcings, *bindis* (un punt dibuixat al front) i altres marques o objectes rituals.

Sikhisme

La religió sikh va sorgir al segle XV a la regió índia del Panjab i considera que Déu es va revelar a Guru Nanak Jevi (1469-1539). És la cinquena religió en nombre de seguidors arreu del món. Tot i que és una religió d'implantació recent, a Catalunya ja hi ha diversos milers de persones, pràcticament totes procedents de l'Índia, que se'n declaren seguidores.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- Els sikhs fan tres pregàries diàries repartides al llarg del dia.
- Amb anterioritat a les pregàries del matí i del vespre, els sikhs més devots es renten el cabell i se'l pentinen mitjançant una pinta que anomenen *kanga*.
- És habitual que els pacients vulguin escoltar recitacions del *Guru Granth Sahib*, el llibre sagrat dels sikhs.

Alimentació

- Tot i que és matèria de discussió si es tracta d'un precepte religiós o no, força sikhs són vegetarians. En aquests casos, el consum d'ous també és rebutjat.
- Com a influència de l'hinduisme, entre els sikhs s'ha estès el costum de no menjar carn de vedella, fins i tot entre els que no són vegetarians.
- Tenen prohibit el consum d'alcohol.

El moment de la mort

- Durant els moments anteriors a la mort...
 - És freqüent que el sacerdot sikh (*granthi*) acompanyi el malalt bo i resant determinades pregàries.

- Un cop s'ha produït la mort...
 - Volen rentar completament el cos del difunt i untar-li la boca amb mantega. Tanmateix, aquest és un ritual que s'acostuma a fer en els domicilis particulars.

Festivitats

- Les dates en què s'escauen les principals festivitats sikhs poden variar d'un any a un altre. Malgrat tot, les principals diades de celebració són l'aniversari del naixement del fundador del sikhisme (octubre-novembre), el *Baisakhi* (13 o 14 d'abril), que commemora la creació del *Khalsa*, un orde religiosomilitar sikh, i el *Divali* (octubre-novembre), que rememora l'alliberament d'un guru sikh del seu captiveri. És habitual que en aquestes jornades els familiars d'un malalt sikh li portin el *karah prashad*, un pastís ritual que es reparteix als temples.

Pràctiques mèdiques

- La doctrina sikh específica que no es poden tallar cap cabell del cos. Aquest precepte pot ser motiu de conflicte, sobretot en casos d'intervencions quirúrgiques, les quals requereixen rasurar prèviament una determinada part del cos.

Altres

- Alguns porten en tot moment cinc elements rituals coneguts com les 5 kas: 1) *Kes*: el cabell llarg; 2) *Kirpan*: una navalla; 3) *Katxera*: un tipus específic de roba interior; 4) *Kanga*: una pinta; 5) *Kara*: un braçalet d'acer.

- Tot i que no és un precepte religiós, alguns sikhs acostumen a portar un turbant, del qual rarament es desprenen en públic.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital:

- Alguns pacients volen rentar-se el cabell abans de fer les oracions.
- Es poden manifestar sol·licituds d'espais per fer les pregaries diàries.
- Alguns pacients poden voler escoltar recitacions del llibre sagrat sikh. Per això, sovint porten cintes magneto-fòniques de casa seva.

Alimentació:

- Sol·licituds de menús vegetarians o lliures de vedella.

El moment de la mort:

- Possibles requeriments d'espais per rentar el cadàver.

Pràctiques mèdiques:

- Possibles reticències a ser rasurat en cas d'intervencions quirúrgiques.

Altres:

- Voluntat de molts sikhs de continuar vestint a l'interior de l'hospital el turbant i les 5 kas (el cabell llarg, una navalla, una determinada roba interior, una pinta i un braçalet d'acer).

Testimonis Cristians de Jehovà

Testimonis Cristians de Jehovà és el nom amb què actualment es coneix l'organització religiosa que va crear el ciutadà dels Estats Units Charles Russel l'any 1886. A Catalunya actualment hi ha més de 30.000 testimonis de Jehovà.

Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital

- L'activitat religiosa fonamental dels testimonis de Jehovà en la seva vida diària és l'estudi de la Bíblia i de determinades publicacions editades per l'organització.

Alimentació

- Els únics aliments vedats, segons els testimonis de Jehovà, són els que tenen sang en la seva composició.

Festivitats

- No hi ha cap festivitat pròpia dels testimonis de Jehovà que sigui susceptible de ser celebrada en un centre hospitalari. Cal dir, també, que sovint els testimonis de Jehovà rebutgen afegir-se a les celebracions d'altres confessions. Per això molts d'ells no volen participar en cap mena d'activitat de celebració del Nadal, de la Setmana Santa catòlica ni dels sants que es commemoren al llarg de l'any. També rebutgen participar en altres festes, com el Carnestoltes.

Pràctiques mèdiques

- Els testimonis de Jehovà es neguen a rebre transfusions sanguínies. Aquesta negativa afecta tant la sang completa

com cadascun dels elements bàsics que la componen: glòbuls vermells, glòbuls blancs, plaquetes i plasma. En canvi, consideren que és una qüestió de consciència acceptar o rebutjar fraccions mínimes de sang com factors de coagulació, solucions d'hemoglobina, interferons i factors de cicatrizació de les ferides obtinguts a partir de les plaquetes.² Finalment, els testimonis poden accedir que se'ls facin autotransfusions sempre que la sang no passi per un procés d'emmagatzematge.

Alimentació:

- Rebuig a qualsevol aliment que tingui sang en la seva composició.

Festivitats:

- Rebuig a participar en celebracions pròpies d'altres confessions religioses i en les que violin la seva neutralitat política.

Pràctiques mèdiques:

- Rebuig a les transfusions sanguínies i a les seves fraccions principals.
- Decisió en consciència sobre l'ús de fraccions mínimes de la sang.
- Acceptació expressa de tota alternativa o substitució a l'ús clínic de la sang.
- Acceptació d'autotransfusions sense emmagatzematge previ (p. e. hemodilució, cell saver).

2. Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania (2003) *Testigos de Jehová. Su postura religiosa y ética sobre tratamientos médicos, el cuidado de los niños y asuntos relacionados.*

Resum

	Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital	Alimentació
Església catòlica	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licitud per utilitzar l'espai (capella) destinat a fer-hi oracions o celebrar-hi l'eucaristia • Voluntat de rebre la comunió • Voluntat de confessar-se • Voluntat de rebre la unció dels malalts. • Peticions d'instal·lar imatges sagrades a les habitacions. 	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de dejunar durant el Dimecres de Cendra i el Divendres Sant • Voluntat de no ingerir carn durant els divendres de Quaresma
Esglésies evangèliques	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licitud d'espais per fer-hi pregàries o cultes • Voluntat de celebrar el sant sopar 	
Islam	<ul style="list-style-type: none"> • Rentat previ a les oracions diàries • Sol·licitud d'espais per a l'oració 	<ul style="list-style-type: none"> • Alimentació <i>halal</i> • Voluntat de dur a terme el dejuni del Ramadà
Judaisme	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licitud d'espais per a l'oració 	<ul style="list-style-type: none"> • Alimentació <i>kasher</i> • Voluntat de dur a terme diversos dejunis al llarg de l'any
Budisme	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licitud d'espais per a la meditació • Voluntat d'instal·lar imatges a les habitacions 	<ul style="list-style-type: none"> • Alimentació vegetariana

Pràctiques mèdiques	El moment de la mort	Altres
	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de rebre la unció dels malalts, ser confessats o rebre la comunió (viàtic) • Possibles peticions d'altres sagraments 	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de conservar determinats objectes de significat religiós com estampes, rosaris, crucifixos, etc.
	<ul style="list-style-type: none"> • Possibles peticions de rebre acompanyament espiritual 	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat d'alguns evangèlics de celebrar oracions específiques per als malalts
	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de posar el cadàver en direcció a la Meca • Peticions d'espais per al rentat ritual del cadàver 	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de moltes dones de romandre amb el cap cobert
<ul style="list-style-type: none"> • Possibles negatives a determinades pràctiques mèdiques durant el sàbat 		<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de romandre amb el cap cobert
	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de mantenir el cadàver immòbil durant diversos dies 	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de lluir símbols religiosos com rosaris, cordons de protecció, etc.

	Pràctica religiosa quotidiana a l'hospital	Alimentació
Església Adventista del Setè Dia	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de celebrar el sant sopar de manera trimestral 	<ul style="list-style-type: none"> • Alimentació vegetariana
Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de celebrar el sant sopar • Voluntat de rebre la benedicció de salut 	<ul style="list-style-type: none"> • Rebuig al consum de cafè, te i altres begudes excitants • Voluntat de dejunar un dia al mes
Esglésies ortodoxes	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licitud d'espais per fer-hi pregàries • Sol·licituds de celebrar el sant sopar • Peticions d'instal·lar imatges sagrades a les habitacions 	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licituds de menús vegetarians en determinades jornades • Voluntat de dejunar en determinats dies
Fe Bahà'í	<ul style="list-style-type: none"> • Rentat previ a les oracions diàries 	<ul style="list-style-type: none"> • Dejuni del mes d'Al·là (2 al 20 de març)
Hinduisme	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licitud d'espais per meditar • Peticions d'instal·lar imatges a les habitacions 	<ul style="list-style-type: none"> • Alimentació vegetariana o lliure de porc i vedella
Sikhisme	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licitud d'espais per a l'oració • Voluntat de rentar-se el cabell abans de les oracions diàries • Peticions d'escoltar recitacions del llibre sagrat sikh 	<ul style="list-style-type: none"> • Sol·licituds de menús vegetarians o lliures de vedella
Testimonis Cristians de Jehovà		<ul style="list-style-type: none"> • Rebuig a qualsevol aliment que tingui sang en la seva composició

Pràctiques mèdiques	El moment de la mort	Altres
	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de rebre la benedicció de salut 	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de vestir una determinada roba interior ritual
	<ul style="list-style-type: none"> - Voluntat de rebre la unció dels malalts 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Peticions d'espais per al rentat ritual del cadàver 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Peticions d'espais per al rentat ritual del cadàver 	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de moltes dones de portar rosaris, pírcings, <i>bindis</i>, etc.
<ul style="list-style-type: none"> • Reticències a ser rasurats 	<ul style="list-style-type: none"> • Peticions d'espais per al rentat ritual del cadàver 	<ul style="list-style-type: none"> • Voluntat de vestir en tot moment els elements coneguts com les 5 kas
<ul style="list-style-type: none"> • Rebuig a les transfusions sanguínies 		

Suggeriments i propostes d'actuació

Principis d'actuació

1. Reconeixement de la dignitat de les persones.
2. Respecte dels drets fonamentals de les persones, amb especial atenció als drets de les que es troben en estat de malaltia.
3. Respecte dels drets de llibertat de pensament, de consciència, de religió i de culte.
4. Respecte del dret a l'exercici públic (social) de la religió.
5. Respecte del dret a no pertànyer a cap confessió religiosa.
6. Respecte a la pluralitat religiosa.
7. Defensa del bé comú per damunt de qualsevol pràctica individual que atempti contra aquest bé comú.
8. Laïcitat o separació entre poder polític i creences religioses i distinció entre l'espai públic (el que és compartit per tothom) i l'espai privat (el que interessa a un o a molts lliurement associats).
9. Aplicació dels acords subscrits per l'Estat espanyol i per la Generalitat de Catalunya amb diverses confessions religioses.
10. Aplicació de la Carta de drets i deures dels ciutadans en relació amb la salut i l'atenció sanitària.

Suggeriments i propostes

Recomanacions generals

1) Tots els centres hospitalaris han de reconèixer els drets a què fan referència els principis anteriors i tenir-los presents a l'hora d'elaborar el pressupost i de fer contractacions.

2) Tots els centres de la XHUP de Catalunya han de respectar els acords subscrits per l'Estat espanyol i per la Generalitat de Catalunya amb l'Església catòlica i amb les altres confessions religioses.

3) Els professionals dels centres hospitalaris han de rebre formació específica pel que fa als seus drets i als dels malalts en matèria de religió, de llibertat de pensament i de consciència.

4) Cal respectar al màxim les peticions que formulin els pacients per raó de les seves creences, i satisfer-les en la mesura que sigui possible, sempre que s'ajustin a la legalitat i no suposin cap molèstia per a la resta de persones malaltes ni cap despesa pública extraordinària.

5) En cap cas no s'ha d'importunar ningú ni entrar en cap discussió per raó de les seves creences. Només per motius de salut, d'higiene, de seguretat, i per respecte als altres, es pot demanar amb delicadesa que les persones malaltes renunciïn a pràctiques derivades de les seves conviccions.

6) El sistema sanitari públic no ha de finançar els costos originats pels tractaments i per les pràctiques mèdiques requerides per la particularitat de les creences i que no siguin considerats medicament d'interès per a la salut de tothom. I

això sobre la base del principi de justícia segons el qual hi ha el deure de repartir amb equitat els mitjans disponibles.

Recomanacions relatives a l'assistència religiosa

Sobre el dret a l'assistència religiosa i el dret a no voler-la

7) Cada hospital ha de garantir que qualsevol pacient, sigui de la confessió que sigui, pugui rebre assistència religiosa si ho sol·licita.

8) Cada hospital ha de garantir el dret dels pacients que no desitgen cap mena d'assistència religiosa a no ser visitats per cap agent de cap confessió amb oferiments d'aquella assistència.

9) Els hospitals han de fer el possible per atendre amb la màxima rapidesa les sol·licituds d'assistència religiosa.

10) Cada hospital ha de garantir que cap de les persones que hagi demanat assistència religiosa no sigui visitada per cap responsable, agent o ministre determinat que no hagi estat sol·licitat per la persona malalta.

Sobre la forma de garantir el servei d'assistència religiosa i la no-imposició d'aquest servei

11) És convenient que cada hospital, per iniciativa pròpia o a instàncies del Departament de Salut, estableixi acords de col·laboració preferentment amb les instàncies o federacions representatives de les diverses confessions religioses o bé, si no és possible, amb les comunitats religioses locals. A través d'aquests acords es poden assignar al centre persones

responsables de l'assistència religiosa dels pacients de la confessió corresponent, en les condicions que siguin pactades de mutu acord.

12) En qualsevol cas, és convenient avançar cap a un mateix tracte qualitatiu envers totes les confessions religioses, amb els mateixos criteris i amb el mateix respecte, encara que quantitativament proporcionat al nombre real de peticions de l'assistència religiosa corresponent per part de les persones internes.

13) Cal evitar el fet que sigui **exclusivament** el responsable d'una determinada confessió religiosa qui hagi de facilitar l'assistència oportuna als pacients i acompanyants d'altres confessions religioses.

14) Els pacients que sol·licitin assistència religiosa han de poder triar si la desitgen a través de les persones agents, responsables o ministres de culte assignades al centre o bé a través d'alguna altra persona de la seva elecció.

15) En el cas que un pacient demani assistència religiosa amb un ministre de culte o un agent que no està assignat al centre hospitalari, les sol·licituds poden ser ateses en forma de visites privades. Per tal de localitzar el ministre o agent sol·licitat, l'equip o persona encarregada de coordinar l'assistència religiosa en cada centre pot comptar amb els acompanyants del pacient, amb les instàncies o federacions representatives de les diverses confessions religioses o bé amb la Direcció General d'Afers Religiosos del Departament de la Presidència.

16) Els agents responsables de l'assistència religiosa han de poder tenir accés en tot moment als pacients, i especial-

ment als moribunds, sempre que les seves actuacions no interfereixin en la tasca sanitària del centre.

17) Per respecte a totes les persones malaltes i acompanyants, cal evitar que els ministres de culte o agents responsables de proporcionar assistència religiosa es presentin directament i indiscriminadament a les habitacions per oferir els seus serveis.

Sobre la manera d'informar del servei d'assistència religiosa i de sol·licitar-lo o de rebutjar-lo

18) Convé que cada hospital faciliti a la persona usuària, en el moment de l'ingrés, entre els documents habituals, un text breu d'informació general, elaborat per l'equip o la persona encarregada de coordinar l'assistència religiosa en cada centre, sobre la possibilitat de rebre assistència religiosa, plural, i sobre el funcionament concret dels serveis corresponents.

19) Cal evitar que la persona internada que professi una determinada confessió religiosa s'assabenti que pot rebre assistència religiosa a través, exclusivament, del servei d'una altra confessió.

20) Convé que cada hospital ofereixi a la persona usuària, en el moment de l'ingrés, l'opció de rebutjar o de demanar assistència religiosa mitjançant un imprès de sol·licitud expressa i voluntària, en el qual es pugui especificar de quina confessió religiosa vol l'assistència, i si la vol rebre a través de la persona responsable assignada al centre o bé a través d'una altra persona. En aquest darrer cas, se n'ha d'indicar la identitat.

21) Els impresos de sol·licitud han de restar a disposició dels pacients en tot moment, i també cal respectar i atendre les sol·licituds posteriors fetes a través dels familiars, dels acompanyants o del personal sanitari.

22) Els díptics o materials d'una determinada confessió religiosa han de ser repartits només a les persones que hagin demanat ser ateses per aquella confessió.

Sobre la forma d'accés als pacients per part dels responsables de l'assistència religiosa

23) Les sol·licituds d'assistència religiosa han de ser posades en coneixement dels ministres de culte o agents corresponents assignats al centre en la forma que disposi l'equip o la persona encarregada de coordinar l'assistència religiosa en cada centre.

24) Cal evitar que els ministres de culte o agents responsables de l'assistència religiosa rebin llistats indiscriminats de noms de persones ingressades, com també que hagin d'assabentar-se de manera informal de les sol·licituds.

25) Cada centre podria expedir una autorització, acreditació o identificació als ministres de culte o agents d'assistència religiosa assignats, d'acord preferentment amb les instàncies o federacions religioses representatives de les diverses confessions o bé, si no és possible, amb les comunitats religioses locals corresponents.

Sobre l'adequació d'un espai multiconfessional

26) Cal preveure un espai multiconfessional neutre que s'adeqüi a les necessitats de culte de les diverses confessions.

Les condicions que aquest espai ha de tenir són: mobilitat de les cadires i de la taula o altar, absència de signes externs religiosos fixos, i existència d'armaris o d'un petit magatzem on desar els símbols o objectes propis de cada confessió.

27) Qualsevol persona internada ha de tenir accés a aquest espai multiconfessional per poder-hi dur a terme les pràctiques religioses quotidianes prescrites per la seva confessió.

28) Els ministres de culte assignats al centre han de poder celebrar actes de culte col·lectius en aquest espai multiconfessional de manera periòdica, prèvia sol·licitud a l'equip o persona encarregada de coordinar l'assistència religiosa en cada centre. Altres ministres de culte també hi han de poder fer actes de culte si hi ha un nombre significatiu de peticions en aquest sentit per part dels pacients.

Recomanacions pel que fa a l'alimentació

29) Si no és possible oferir menús adaptats a les peticions alimentàries específiques de diverses confessions, i sempre que no signifiqui una despesa econòmica extraordinària, cada centre pot oferir un menú alternatiu vegetarià, al qual es podrien acollir molts membres de comunitats religioses que tenen com a norma certes pràctiques alimentàries.

30) En el cas que la comunitat religiosa respectiva, reconeguda com a entitat, s'ofereixi a facilitar al pacient el menú requerit per motius religiosos i sense cost per a l'hospital, caldria acceptar aquest servei sempre que no hi hagi motius mèdics o d'organització que ho desaconsellin.

Recomanacions pel que fa a la presència de símbols religiosos

31) Cal que el personal sanitari tracti amb el màxim respecte els símbols religiosos dels pacients.

32) Cal permetre, en la mesura que sigui possible, que els pacients portin els símbols religiosos de què no es vulguin desprendre. Si algun d'aquests elements interfereix en la tasca sanitària, s'ha de demanar a la persona que el porta que sigui ella mateixa qui se'l retiri, i se li han d'especificar els motius que ho fan necessari.

Recomanacions davant la negativa, per motius religiosos, a rebre determinats tractaments

33) Després d'assegurar-se que es tracta d'una opció personal i de conèixer els arguments en què es fonamenta, cal que el personal sanitari, a més de donar la informació corresponent, respecti, dins el marc legal vigent, la llibertat de la persona malalta adulta i capaç que es nega a rebre un tractament, i que valori si és possible aplicar-n'hi algun d'alternatiu, que no suposi un cost extraordinari al servei sanitari públic (vegeu annex final).

34) És convenient que els hospitals elaborin protocols específics d'actuació, que tinguin en compte tant els drets dels pacients com els drets del personal sanitari, davant determinades situacions, com ara la negativa, per motius religiosos, a rebre certs tractaments.

Recomanacions pel que fa al tractament de la mort

35) Cal assegurar que la darrera voluntat i les creences de cada persona siguin respectades també en el moment de la mort (dins els límits del que permet la llei), tant si el moribund és religiós com si no ho és.

36) Cal que l'hospital faciliti la màxima intimitat a la persona malalta i als seus acompanyants durant els moments anteriors i posteriors a la mort, per tal que puguin dur a terme els rituals propis de la seva confessió.

37) És convenient consultar la família o els acompanyants d'una persona que acaba de morir si les seves creences religioses impliquen alguna mena de capteniment en relació amb el cadàver. Per a algunes persones, pot ser important que el personal sanitari no toqui el cos del difunt, i que el puguin manipular els mateixos membres de la comunitat. En aquest sentit, és convenient que cada hospital tingui elaborats protocols d'actuació respecte als rituals funeraris de les diverses tradicions religioses.

38) Quan tinguin dipòsit de cadàvers i aquesta sala reuneixi les condicions necessàries, els hospitals han de permetre que els representants de les confessions religioses que ho desitgin hi puguin accedir per tal de fer el rentat ritual del cos.

Recomanacions finals

39) Cal recordar que els drets de llibertat religiosa tenen com a límits els drets fonamentals de les altres persones, la seguretat, la salut i la moralitat públiques i les lleis del país.

40) Hi ha la possibilitat d'adreçar-se a la Direcció General d'Afers Religiosos per sol·licitar més informació i per a temes de mediació en qüestions religioses.

Annex

Davant la petició específica de no rebre transfusions de sang, diversos centres, institucions i organismes han elaborat diversos i nombrosos documents de recomanacions i guies d'actuació. En destaquem el següent:

Consideracions ètiques i legals

a) Hi ha un **conflicte** de valors i de principis. Conflicte entre el valor de la vida (el metge o metgessa té el deure de salvaguardar la vida de la persona malalta) i el valor de la llibertat (el malalt o malalta té el dret a decidir lliurement entre les opcions clíniques i fins i tot es pot negar a rebre tractament, i és per això que, segons la llei, cal el seu consentiment informat). I hi ha un conflicte entre el principi de no-maleficència (obligació de no fer mal al pacient) i el principi d'autonomia (obligació de respectar les decisions del pacient).

b) S'ha produït una **evolució** en l'escala de valors. Fins fa poc temps, èticament i legalment, es posava la vida per sobre de la llibertat. S'avalava realitzar la transfusió contra la voluntat del pacient, per tal que el metge o metgessa no cometés el delictes de cooperació al suïcidi i d'omissió del deure de socórrer. Però la Constitució reconeix els drets a la vida i a la llibertat sense establir cap jerarquia entre ells. Avui es tendeix a valorar el dret a la llibertat i, per a algunes persones, la dignitat és primer que la vida.

c) Per això es pot considerar que imposar una transfusió seria actuar contra el principi de no-maleficència, ja que

podria ser equivalent a causar un mal moral. Dit d'una altra manera, el principi de beneficència s'ha d'aplicar tenint en compte l'autonomia de la persona malalta, que pot dir què és el més beneficiós per a ella, tenint en compte no només els criteris mèdics sinó també els valors, les creences i les conviccions personals.

Pautes d'actuació

1. Adoptar el criteri clínic general de verificar si hi ha alternatives terapèutiques a la transfusió de sang, i aplicar mesures que en limitin la necessitat.

Si no hi ha urgència vital i es tracta de persones adultes i capaces

2. Informar el pacient que, en la majoria d'intervencions, no es necessita sang.

3. Evitar entrar a discutir les creences de la persona malalta o del seu entorn familiar.

4. Proporcionar la informació adequada a cada cas (necessitat, beneficis, riscos, conseqüències).

5. Mantenir una conversa **privada** amb la persona afectada per tal de comprovar que la seva decisió és autèntica i personal i, si és possible, repetir aquesta conversa un altre dia. Si accepta la transfusió, ha de signar el full de consentiment informat; si no l'accepta, ha de signar un full de negativa a la transfusió.

6. Cal escoltar l'opinió de les persones malaltes competents menors a partir de 12 anys, i cal el consentiment informat dels menors competents i capaços que estiguin emancipats o tinguin més de 16 anys. A més, la Llei 41/2002, de 14

de novembre, de caràcter bàsic, disposa en l'article 9.3.c) que els menors competents i capaços que estiguin emancipats o tinguin més de 16 anys han de prestar personalment el seu consentiment a qualsevol actuació sanitària.

7. En el cas d'una persona adulta i capaç o competent que es nega a la transfusió, en principi, s'ha de respectar la seva decisió si signa el document de negativa al tractament o si hi ha constància fefaent de la seva negativa. Bona part d'aquestes persones tenen inscrites llurs voluntats anticipades en el registre de voluntats anticipades de la Generalitat, document en el qual acostumen a incloure el seu desig en relació a les transfusions.

8. També cal respectar l'objecció de consciència dels professionals i, si convé, buscar altres professionals que vulguin respectar la decisió de la persona malalta.

9. No hi ha acord, entre els documents elaborats, sobre què cal fer en cas de risc vital inesperat. Alguns documents es decanten per respectar la voluntat de la persona malalta (i es pot enviar al jutge o jutgessa el document de negativa al tractament, a l'efecte de l'exoneració de responsabilitats). Però d'altres recomanen fer la transfusió en cas de risc per a la vida del malalt, per tal d'evitar la responsabilitat penal d'homicidi si es presenta una denúncia.

La Llei 21/2000 del 29 de desembre preveu que una persona pugui designar, en el document de voluntats anticipades, un representant legal, interlocutor vàlid i necessari amb el metge o l'equip sanitari, perquè la substitueixi en el cas que no pugui expressar la seva voluntat per ella mateixa.

10. En el cas d'esgotar les alternatives terapèutiques a l'hospital de referència, cal tenir en compte la possibilitat de remetre la persona malalta a un altre centre de la xarxa pública. Cal informar-la que hi ha centres privats que en ocasions es comproten a un tractament sense transfusions i també cal informar-la que el cost va a càrrec del pacient.

11. Com a últim recurs, es pot recordar la possibilitat de l'alta voluntària, ja que, segons la llei, el principi fonamental per a un tractament és la voluntarietat, i existeix el dret a rebutjar-lo, amb les úniques excepcions del risc per a la salut pública i per a la integritat física o psíquica de la persona malalta. Però cal recordar que la llei 41/2002, article 21, estableix que el fet de no acceptar el tractament prescrit no dóna lloc a l'alta forçosa quan existeixin tractaments alternatius encara que tinguin caràcter pal·liatiu.

Si hi ha urgència vital, si la persona malalta no és capaç o si és menor d'edat

12. Per als casos d'urgència vital, per als casos en què la persona malalta no és capaç o competent, és a dir, si està incapacitada legalment o no pot prendre decisions a causa del seu estat físic o psíquic i no hi ha constància fefaent de la seva voluntat, mitjançant el document de voluntats anticipades o el registre de les esmentades voluntats, i per als casos de menors d'edat que encara no hagin complert els 16 anys i que no estiguin emancipats, tots els documents existents recomanen actuar en benefici del pacient segons el criteri mèdic i realitzar la transfusió si és necessària per a la vida de la persona, encara que la família s'hi oposi, i avisar el jutjat de guàrdia.

En qualsevol cas

13. Cal informar de la situació el personal sanitari. Cal reflectir en la història clínica corresponent tot el procés. Cal informar el comitè d'ètica de l'hospital.

14. Cal recordar que la negativa a rebre transfusions de sang no significa una negativa a rebre trasplantaments d'òrgans.

Si voleu més informació o voleu contactar amb alguna comunitat religiosa, podeu adreçar-vos a:

Direcció General d' Afers Religiosos
Departament de la Presidència
Generalitat de Catalunya
C. Sant Honorat, 1-3, 2a planta A
08002 Barcelona
Tel.: 93 567 68 61
Fax: 93 567 68 65
dgar.presidencia@gencat.net

ISBN 84-393-6943-3

9 788439 369431